

Gál Andor

A Kúria jogegységi határozata a jogos védelemről*

Egy nem egyértelmű tartalmú kvázi jogforrás joggyakorlatot determináló hatásainak veszélyeiről

Hivatalos hivatkozás: Kúria 4/2013. BJE

Tárgyszavak: alkotmányellenesség • anyagi jogi legalitás elve • arányosság • fikció • megdönthetetlen vélelem • normaértelmezés
• szituációs jogos védelem • szükségesség

Értelmezett jogszabályhelyek: 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (új Btk.) 21. és 22. §

1. A jogegységi indítvány és a jogegységi eljárás
2. A döntés jogi érvelésének rekonstrukciója
3. A rendelkezés és a *ratio decidendi*
5. Az érvelés kritikája
6. A határozat jelentősége

1. A jogegységi indítvány és a jogegységi eljárás

A Kúria Büntető Kollégiumának vezetője a joggyakorlat továbbfejlesztése érdekében a Bszi. 33. § (1) bekezdés *a*) pontjában meghatározott jogkörével élve – figyelemmel a Bszi. 32. § (1) bekezdés *a*) pontjára – jogegységi eljárás lefolytatására és jogegységi határozat meghozatalára tett indítványt.

A kollégiumvezető indokolása szerint a jogegységi határozat elfogadása több okból is szükségessé vált. Egyrészt a Legfelsőbb Bíróságnak az élet és testi épség büntetőjogi védelméről szóló 15. számú irányelve fenntartását a Kúria 3/2013. BJE határozata teljes egészében megszüntette, így annak a III. részében a legfőbb bírói fórum által a jogos védelem egyes kérdései kapcsán tett elvi megállapítások sem tekinthetők a továbbiakban irányadónak. Ebből következően jogegységi eljárás lefolytatása hiányában a jogintézmény kúriai értelmezése megoldatlan lenne.

Másrészt az új Btk. 2013. július 1-jei hatálybalépésével a jogos védelmet érintő jogi szabályozás lényegesen megváltozott, amire álláspontja szerint a joggyakorlatnak szükségképpen új válaszokat kell adnia. Érvelése szerint e cél elérésére az 1981. november 23. napján meghozott irányelvben tett elvi megjegyzések már nem alkalmasak, azok ugyanis meghaladták váltak, ezért újragondolásuk indokolt, mégpedig egy olyan jogi instrumentumban, amely a hatályos bírósági szervezeti törvénnyel is összhangban áll.¹ A határozat indokolásából kitűnik továbbá az is, hogy a jogegységi eljárás lefolytatását a legfőbb ügyész is szükségesnek tartotta.

A jogegységi eljárás során jogegységi tanácsként – a Bszi. 34. § (4) bekezdés *b*) pontja alapján, figyelemmel a Bszi. 195. § (3) bekezdésére is – a Kúria teljes Büntető Kollégiuma járt el. A jogegységi tanács az indítványt megalapozottnak találta. Megítélése szerint a 15. számú irányelv ugyan évtizedeken keresztül hasznosan szolgálta az ítélkezési gyakorlat egységének kialakítását, azonban a jogszabályi változások, valamint egyes elvi meg-

állapítások elavultsága szükségessé teszi jogegységi határozat meghozatalát a jogos védelem egyes kérdéseit érintően.

2. A döntés jogi érvelésének rekonstrukciója

Az indokolás bevezető része – a vonatkozó rendelkezés hivatkozásával – a jogos védelem alkotmányos jogalapját említi. E jogintézmény Alaptörvényben történő kodifikálását „nagy jelentőségű jogalkotási megoldásként” értékeli. A jogegységi tanács ezen alapjog Alaptörvénybe iktatásából a vizsgált büntethetőséget kizáró ok rang- és felfogásbeli átértékelésére következtet, továbbá az Alaptörvény V. cikkéből eredezteti a Btk. Általános Részében található rendelkezések megváltoztatásának indokát is.

Ezt követően a bíróság a jogintézmény büntetőjogi szabályozását adó törvényi rendelkezésekhez igazodóan, pontokba szedve részletezi a jogos védelem értelmezést igénylő egyes kérdéseivel kapcsolatban kialakított elvi megállapításait. A döntés tényleges jogi okfejtésének rekonstrukciója is e pontok tartalmának felvázolásával végezhető el.

(I) A határozat kiindulópontként a jogos védelem általános szabályaival [Btk. 22. § (1) bekezdés] kapcsolatban fogalmaz meg tartalmi észrevételeket. Az indokolás e törvényhely kapcsán alapvetésként rögzíti, hogy jogos védelem esetén jogtalanság áll szemben joggal, amiből következik, hogy a jogtalan támadás kockázatát, következményeit a támadónak kell viselnie. Az erre a premisszára épülő további – dogmatikailag egymástól el nem különített – megjegyzések rendszerezése alapvetően három szempont mentén lehetséges. A jogellenességet kizáró ok szabályainak alkalmazhatósága kapcsán egyes megállapítások a jogtalan támadás által keletkeztetett jogos védelmi helyzettel, míg mások az elhárító cselekménnyel hozhatók összefüggésbe. Végül a Kúria következtetései harmadik csoportja a jogos védelem törvé-

* Szakmai lektorálás: anonim.

1 A Bszi. 195. §-ban foglalt rendelkezésből következően a szervezeti törvény hatálybalépését megelőzően meghozott irányelvek továbbra is alkalmazhatók, azonban felváltásuk már csak jogegységi határozattal lehetséges.

nyi kritériumainak megléte esetén a büntetethezőséget kizáró okhoz fűződő jogkövetkezmények ismertetésén alapszik.

1. A jogtalan támadás kapcsán a Kúria leszögezi, hogy a támadás jogtalansága objektív ismérv, maga a támadás pedig csak olyan erőszakos magatartásban kifejeződő tevékenység lehet, amely megvalósítja valamely bűncselekmény vagy szabálysértés törvényi tényállásának ismérveit. Egy korábbi eseti döntésre² hivatkozva a határozat árnyalja a képet annyiban, hogy nemcsak tevé, hanem jogellenes állapotot fenntartó passzív magatartás is értékelhető jogtalan támadásként, ha az korábbi aktív magatartás következményeképpen jött létre. A támadás a legfőbb bírói fórum szerint – a normaszövegből is következően – kétféle lehet: intézett vagy (a támadással) közvetlenül fenyegető.

Intézett a támadás akkor, ha az elkövető valamely, a Különös Részen büntetni rendelt bűncselekmény (szabálysértés) törvényi tényállásának megvalósítását megkezdte. Közvetlenül fenyegető a támadás akkor, ha a támadás megkezdésétől azonnal vagy igen rövid időn belül reálsan tartani lehet. [1. pont 3. bekezdés]

A jogegységi tanács a törvényszövegre hivatkozással megállapítja, hogy a jogtalan támadással szembeni védekezési jog akkor lehet adott, ha a támadás személy, javak vagy a közérdek ellen irányul. A jogos védelmi helyzet időbeli összefüggéseit vizsgálva a bíróság leszögezi, hogy „a jogos védelmi helyzet mindaddig fennáll, ameddig a megtámadott okkal tarthat a támadás megkezdésétől vagy annak folytatásától” (1. pont 4. bekezdés).

A Kúria meghatározza azon cselekmények körét is, amelyekkel szemben a judikatúra nem ismeri el az új Btk. 22. § (1) bekezdése szerinti jogszerű védekezés lehetőségét, vagyis nem eredményezhetnek jogos védelmi helyzetet. Ennek alapján nem adott a szembeszállási jog, ha a jogtalan támadás verbális cselekmény, ha az elhárítás megtorló jellegű, ha a támadás a védekező provokációjának következménye, valamint akkor sem, ha mindkét fél a jogtalanság állapotában cselekszik (például kölcsönös kihívás elfogadása esetén).

2. Az elhárító cselekmény a támadással való aktív szembeszegülés, ami tevékenységet feltételez. A Kúria álláspontja szerint a védekező cselekmény jogszerűségének egyetlen kritériuma a szükségesség. A legfőbb bírói fórum abból indul ki, hogy amennyiben a jogtalan támadás ténye megállapítható, úgy az elhárítás szükségessége nem vitatható, vagyis „ha van jogtalan támadás, akkor annak az elhárítása szükséges” (1. pont 5. bekezdés). A szükségesség fogalmát a jogegységi döntés a következőképpen határozza meg: „A szükségesség azt jelenti, hogy a védekezőnek a jogtalan támadás elhárításához enyhébb védekezési mód nem állt rendelkezésére, mint amelyet alkalmazott” (1. pont 5. bekezdés).

A határozat az új Btk. 22. § (3) bekezdésére hivatkozással kijelenti, hogy a szükségességnek van mértéke, amely túlléphető. Ebben az esetben arról van szó, hogy a védekezőnek rendelkezésére állt enyhébb elhárítási mód, azonban a jogos védelmi helyzetben – voltaképpen a szükségesség mércéjét megsértve – nem ezt választotta.³ A Kúria következtetése szerint ez a cselekmény büntetendő, és a védekező csak akkor nem büntet-

tő, ha a túllépés arra az ijedtségre vagy menthető felindulásra vezethető vissza, amelyet a védekezőből a jogtalan támadás kiváltott. Ebből következően a

...támadó és védekező cselekményének lehetséges eredményét továbbra is vizsgálni kell, mert csak ezáltal érvényesülhet a 22. § (3) bekezdés tartalma, amely az elhárítás szükséges mértékének túllépésével továbbra is számol, s ha az ijedtségből vagy menthető felindulásból történik, úgy a büntetethezőséget kizárja. [1. pont 8. bekezdés]

A jogegységi határozat külön foglalkozik a szükségesség kapcsán az arányosság kérdésével. A 15. számú irányelv megkívánta ugyanis annak vizsgálatát, hogy az elhárító magatartás nem idézett-e elő nagyobb sérelmet, mint amelyet a jogtalan támadás okozott volna.⁴ A bíróság szerint az arányosság ilyen formában történő megkövetelése meghaladott nézet, mivel annak jogalapja már korábban is hiányzott, és az a hatályos törvényből sem tűnik ki, sőt annak megjelenítését az új Btk. tudatosan mellőzte. Ezért az irányelvnek ez a része a jövőben nem alkalmazható, és az arányosság pedig – mivel a szükségesség fogalmából vezethető le – csak a szükségességen belül bír jelentőséggel.

3. A jogos védelem törvényi feltételeinek fennállta esetén az új Btk. 22. § (1) bekezdése alapján a cselekmény nem büntetendő, amiből a jogegységi tanács álláspontja szerint az következik, hogy a vizsgált jogintézmény objektív büntetethezőségi akadály, amely kizárja az elhárító cselekmény társadalomra veszélyességét. Ennek eljárásjogi következménye lehet – észlelésének idejétől függően – a büntetőeljárás megszüntetése, felmentő ítélet hozatala, de meggátolhatja azt is, hogy a védekező büntetőeljárás hatálya alá kerüljön.

(II) A határozat indokolásának második pontja az ún. szituációs jogos védelem kérdéseivel foglalkozik. Az új Btk. 22. § (2) bekezdésében szabályozott új jogintézmény egyes törvényi esetköreihez a Kúria szerint a jogalkotó egy megdönthetetlen vélelmet társított, amely szerint az egyes szituációk fennforgása esetén a jogtalan támadást úgy kell tekinteni, mintha az a védekező életének kioltására is irányult volna. A bírói gyakorlat alapján az élet elleni támadás bármilyen sérelem okozásával elhárítható, vagyis az új törvényi rendelkezéseknek az a következményük, hogy a jogos védelmi helyzet megléte és bármelyik törvényi esetkör realizálódása esetén az elhárító cselekmény már megvalósulásakor – a társadalomra veszélyesség hiánya folytán – nem büntetendő, a védekezés arányosságának vizsgálata szükségtelen, és egyben a törvény erejénél fogva kizárt, „tehát a védekező a jogtalan támadó életét védelmi cselekményével kiolthatja” (2. pont 7. bekezdés). A vélelem megvalósu-

2 BH 1997. 512.

3 A jogos védelem korlátai között említve erre az esetkörre vonatkozó példát hoz fel a bíróság, amely szerint „javak elleni, közvetlen erőszakkal nem járó cselekmény elhárítása a támadó életének kioltását általában nem eredményezheti”. Kúria 4/2013. BJE 1. pont 13. bek.

4 15. számú irányelv III. rész 4. pont.

lása ugyanis „megalapozza a védekezés teljes szabadságát, amely azt jelenti, hogy ha a támadás jogtalansága megállapítható, úgy az elhárítás szükséges, a túllépés fogalmilag kizárt, ezért nem is vizsgálható” (2. pont 9. bekezdés).

A bíróság álláspontja szerint a jogalkotó a védelem felállításával az érintett jogtárgyak egyenértékűségét törvényi szinten deklarálta. A Kúria hangsúlyozza továbbá, hogy a szituációs jogos védelem törvényi rendelkezései a jogos védelemnek a 22. § (1) bekezdésében rögzített általános szabályaira épülnek, azaz alkalmazásuk kizárólag jogtalan támadás és ezzel összefüggésben jogos védelmi helyzet fennállta esetén képzelhető el.

Az egyes szituációkat a jogegységi tanács egyenként teszi vizsgálat tárgyává. A szabályozás szerkezetét illetően kijelenti, hogy a 22. § (2) bekezdés *a)* és *b)* pontjában foglalt esetek a hozzájuk rendelt alpontokkal konjunktívak azzal, hogy a megjelölt alpontok között a kapcsolat vagylagos, vagyis azok közül elegendő egynek is fennállnia ahhoz, hogy a jogtalan támadást élet ellen irányulnak kelljen tekinteni. A *c)* pont szerinti esetben ilyen kérdés nem merül fel, hiszen ott a védelmet csak a lakáshoz tartozó bekerített helyre fegyveresen történő jogtalan behatolás alapozza meg. A Kúria részletesebb megjegyzéseket ugyan a személy elleni támadáshoz nem fűz, a *b)–c)* pontban modellezett – és a szituációs elemeket tekintve az *a)* ponttal teljesen megegyező – esetköröket azonban elemzi, és azokat logikailag az *a)* ponthoz kapcsolja, mivel „a lakásba, illetőleg a lakáshoz tartozó bekerített helyre jogtalan behatolás közvetlen veszélyt jelent az elhárító cselekmény kifejtőjére” (2. pont 16. bekezdés).

A határozat a fegyveresen, felfegyverkezve, csoportosan történő elkövetést nem tartja magyarázatra szorulóknak, mivel azokat maga a törvény – a régi Btk.-beli interpretációval megegyező tartalommal – értelmezi,⁵ továbbá a joggyakorlat ezeket a tényállási elemeket egységesen is ítéli meg. Az éjjeli elkövetés fogalmát azonban sem a korábbi, sem pedig a hatályban lévő kódex nem határozza meg. A jogegységi döntés e tényállási elem vonatkozásában – mindkét érintett szituációban: a személy elleni jogtalan támadás és a lakásba történő jogtalan behatolás esetén is – megfelelően irányadónak tartja a magánlaksértés tényállása kapcsán korábban kialakított, országosan egységesen kezelt gyakorlatot, mivel „nincs olyan ok, amely miatt attól eltérni kellene, tehát az a jogos védelem új rendelkezéseinél is változatlanul irányadó” (2. pont 12. bekezdés). A 22. § (2) bekezdés *b)–c)* pontjában meghatározott jogtalan támadást a törvény konkretizálja: a szituációs jogos védelem csak a jogtalan behatolás esetén és akkor áll fenn, ha annak hatókörében olyan vétlen személy tartózkodik, aki védekezni kényszerül, és a támadást el kell hárítania. A jogtalan behatolás a Kúria szerint kizárólag aktív magatartással valósítható meg, „nem alapozza meg ezt a jogos védelmi helyzetet, ha a lakásba jogszerűen bejutó személy utóbb a lakást felszólítás ellenére nem hajlandó elhagyni” (2. pont 11. bekezdés).

A döntés e szerkezeti egysége röviden említést tesz az új jogintézmény létrehozásának feltételezett indokairól is. A ratio legisre elszórtan tett utalásokból az szűrhető le, hogy a Kúria szerint a jogalkotó az új rendelkezésekkel a súlyos, erőszakos bűncselekmények elleni

hatékonyabb fellépést szeretné elősegíteni, a jogos védelem kereteit tágítani, nem pedig szűkíteni kívánja. A jogos védelmi helyzet kiszélesítése azért lehet indokolt, mert

...[a] jogalkotó a jogellenes cselekmények sértettjeinek helyzetét figyelembe véve értékelte azt, hogy a jogtalanul megtámadottak a támadóhoz képest többszörös hátrányban vannak, mert a támadó dönti el a támadás célját, helyét, idejét, módját. A védekezőt mindez felkészületlenül éri, és ezért az esetek többségében kiszolgáltatott helyzetben van. Ellenszegülésének sikere is kétséges, sőt olykor kimenetele csupán a véletlen, szerencsén múlik. Különösen igaz ez, amikor a jogtalan támadás éjjel, felfegyverkezve, fegyveresen vagy létszámfölényben levő támadók által történik. [2. pont 5. bekezdés]

(III) A Kúria jogegységi határozatának harmadik része az ún. megelőző jogos védelem intézményéről szól. A határozat kiemeli, hogy a jogos védelem általános szabályaihoz képest közérdek védelmében nem vehető igénybe, és olyan jövőbeni jogtalan támadás kivédése érdekében alkalmazható, amelynek – a telepített eszköz általi – elhárításakor a védekező nincs személyesen jelen. A védekező jelenléte esetén ugyanis a bíróság szerint a Btk. 22. § (1) vagy (2) bekezdése alkalmazandó, az ilyen eseteket nem lehet a megelőző jogos védelem szabályai szerint megítélni. A Btk. 21. §-a vonatkozásában a Kúria a túllépést fogalmilag kizártnak tartja, „mert ha [a védekezés] a testi épség sérelmének súlyosabb (élet kioltásával járó) következménnyel jár, úgy a védekező emberölés miatt lesz felelősségre vonható, s őt a 21. § szerinti jogos védelem nem fogja megilletni” (3. pont 3. bekezdés).

(IV) A döntés negyedik pontjában a Kúria az időbeli túllépés és a Btk. 161. §-ában foglalt erős felindulásban elkövetett emberölés viszonyát vizsgálja. A döntés szerint a minősítés során mindig elsőbbséget élvez a jogos védelem fennálltának vizsgálata, csak jogos védelmi helyzet hiányában – azaz időbeli túllépés esetén – kerülhet sor a cselekménynek a Btk. 161. §-a szerinti értékelésére. A határozat kimondja továbbá, hogy az időbeli túllépés lehetősége a szituációs jogos védelem eseteiben sem zárható ki.

(V) A jogegységi döntés utolsó pontja a vélt jogos védelemről röviden annyit jegyez meg, hogy ha

...az elkövető a valóságos helyzet téves felismerése folytán abban a tudatban cselekszik, hogy ellene jogtalan támadást intéztek, vagy ilyenről közvetlenül fenyegették (vélt jogos védelem), a tévedésre vonatkozó rendelkezéseket [új Btk. 20. §] kell alkalmazni. [5. pont]

5 Btk. 459. § (1) bek. 3., 5–6. pont

3. A rendelkezés és a *ratio decidendi*

A jogegységi határozat rendelkező része kimondja, hogy a Legfelsőbb Bíróság 15. számú irányelvének III. része helyébe az indokolásban foglalt rendelkezések lépnek. A döntés szerkesztése annyiban eltér a korábban hozott büntetőjogi szakági jogegységi határozatoktól, hogy nem kifejezetten a rendelkező rész, hanem maga az indokolás tartalmazza a jogintézmény elemzésével kapcsolatos lényegi megállapításokat.⁶ Mivel a Kúria a jogos védelem kérdéseit kizárólag elvi síkon vizsgálta, a legfőbb bírói fórum által a jelen jogegységi döntésben adott absztrakt normaértelmezés értelemszerűen *ratio decidendi* sokaságát foglalja magában. Ezek közül az alábbiakban – a jogi érvelés rekonstrukciójához igazodóan – azokat emeljük ki, amelyek a későbbi kritika alapját képezik. Valamennyi megállapítás a Btk. 21–22. §-ához kapcsolódik:

1. a) A jogos védelmi helyzetet létrehozó támadás olyan tevőlegesen magatartás, amely kimeríti valamely bűncselekmény vagy szabálysértés törvényi tényállását. A támadás jogtalansága objektív ismérv.

b) A jogos védelem verbális cselekmények elhárítására nem vehető igénybe.

c) Az arányosságra vonatkozó korábbi ítélkezési gyakorlat meghaladottá vált, ezért az a jövőben nem alkalmazható. Az arányosság ugyanis a szükségesség kritériumából vezethető le, és csak azon belül bír jelentőséggel. Ebből következően amennyiben a jogtalan támadás ténye megállapítható, úgy az elhárítás szükségessége nem vitatható. Ha van jogtalan támadás, akkor annak elhárítása szükséges.

d) A javak elleni, közvetlen erőszakkal nem járó cselekmény elhárítása a támadó életének kioltását általában nem eredményezheti.

2. a) Az új Btk. 22. § (2) bekezdésében a jogalkotó egy megdönthetetlen vélelmet határozott meg, amely alapján a törvényi szituációk fennforgása esetén a jogtalan támadást élet kioltására irányulónak kell tekinteni. Ezzel a jogalkotó a szabályozásba a védett jogtárgyak egyenértékűségét hozta be, és azt a bírói gyakorlat által kimunkált elvet emelte törvényi rangra, amely szerint az élet ellen irányuló támadás elhárításakor a védekezés korlátlan.

b) A szituációs jogos védelemre vonatkozó törvényi rendelkezések a jogos védelemnek a 22. § (1) bekezdésben rögzített általános szabályaira épülnek, azaz alkalmazásuk kizárólag jogtalan támadás és ezzel összefüggésben jogos védelmi helyzet fennállta esetén képzelhető el. A jogtalan támadással kapcsolatban emiatt vizsgálni kell mindazt, ami a 22. § (1) bekezdése során sem mellőzhető.

c) A Btk. 22. § (2) bekezdés b)–c) pontjában meghatározott jogtalan támadást a törvény konkretizálja: a szituációs jogos védelem csak a jogtalan behatolás esetén és akkor áll fenn, ha annak hatókörében olyan vétkes személy tartózkodik, aki védekezni kényszerül, és a támadást el kell hárítania. Ezek a szituációk ebből következően logikailag az új Btk. 22. § (2) bekezdés a) pontja szerinti személy elleni támadáshoz kapcsolódnak.

d) Az új Btk. 22. § (2) bekezdés a)–b) pontjában szabályozott éjjel fogalmának értelmezésére a magánlaksértés bűncselekménye kapcsán korábbiakban kialakított ítélkezési gyakorlat megfelelően irányadó.

3. A védekező jelenléte esetén a Btk. 22. § (1) vagy (2) bekezdése alkalmazandó, az ilyen eseteket nem lehet a megelőző jogos védelem szabályai szerint megítélni.

4. Ha az elkövető a valóságos helyzet téves felismerése folytán abban a tudatban cselekszik, hogy ellene jogtalan támadást intéztek vagy ilyennel közvetlenül fenyegették (vélt jogos védelem), a tévedésre vonatkozó rendelkezéseket (új Btk. 20. §) kell alkalmazni.

5. Az érvelés kritikája

A határozat bevezetője a jogos védelem alkotmányos jogalapjáról tesz említést. A Kúria a jogtalan támadások elleni szembeszállítás alapjogi rangra emelését nagy jelentőségű jogalkotói megoldásként értékeli, amelynek köszönhetően többé nem kivételes lehetőség, hanem mindenkit megillető jogosultság a jogtalan támadásokkal szembeni védekezés. Ez a megállapítás több szempontból is kritika tárgyává tehető. Az Alaptörvény V. cikke ugyan valóban kimondja, hogy mindenkit megillet a személye vagy tulajdona ellen intézett vagy ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadással szembeni védekezés, ám ez a jogosultság a törvényben meghatározottak szerint gyakorolható. Ez a törvény pedig nem más, mint az elkövetéskor, kivételesen az elbíráláskor⁷ hatályban lévő Btk., vagyis a hivatkozott alkotmányos rendelkezés egy jog alapjogként történő deklarációja, amely jognak a gyakorlására vonatkozó szabályokat a Btk. határozza meg.⁸

Ezek alapján az Alaptörvény V. cikkéből nem következik a jogos védelem alkalmazási körének kiszélesítése, sőt ez a deklaráció szűkebb körű is a büntetőkódex szabályozásánál annyiban, hogy csupán az önvédelem jogát rögzíti, vagyis nem említi a más személye vagy javai, valamint a közérdek elleni támadással szembeni ellenszegülés lehetőségét.⁹ Nehezen értelmezhető tehát az a Kúria döntéséből kiolvasható megállapítás, amely szerint ennek a rendelkezésnek a hiányában a jogos védelem gyakorlása továbbra is kivételes lehetőség maradna. A jelen

6 Mindez azzal magyarázható, hogy a Bszi. 195. § (2) bek.-ből az a következtetés vonható le, hogy a korábbi irányelvek felváltása már csak jogegységi határozattal történhet, így az új elvi megállapítások összegzése már csak az indokolásban kaphat helyt.

7 A Btk. 2. §-a értelmében a bűncselekményt az elkövetéskor hatályban lévő büntetőtörvény szerint kell elbírálni, kivételesen azonban az elbíráláskor hatályban lévő új büntetőtörvényt kell alkalmazni, ha az új törvény szerint a cselekmény nem bűncselekmény vagy enyhébben bírálandó el.

8 BÁRD Károly szerint az V. cikk ellentmond az alapjogok természetéről vallott felfogásnak, ugyanis az önvédelem joga nem az állammal, hanem magánszemélyekkel szemben fogalmazódik meg. Ebből következően alapjog-dogmatikailag elhibázott megoldásnak tartja az önvédelem jogának az Alaptörvényben történő megjelenítését. *Bárd Károly: „A jogos védelem és az életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés alapjogi megközelítéséből” in Hack Péter (szerk.): Új Büntető Törvénykönyv. Hagyomány és megújulás a büntetőjogban* (Budapest: ELTE Bibó István Szakkollégium 2013) 58–59.

9 JAKAB András: *Az új Alaptörvény keletkezése és gyakorlati következményei* (Budapest: HVG-ORAC 2011) 208.

joghelyzet szerint a jogos védelem szabályait ugyanúgy, mint az Alaptörvény hatálybalépését megelőzően, a büntetőkódex rögzíti, és annak alkalmazása korábban sem volt és most sem kivételes lehetőség.¹⁰ Mindebből az is adódik, hogy az Alaptörvény V. cikkében meghatározott deklaráció önmagában nem tekinthető nagy jelentőségűnek, hiszen az alkotmányozó a büntető anyagi jogban eddig is kifejezetten szabályozott jogintézményt emelt be az alkotmányba oly módon, hogy az Alaptörvényből nem következik olyan követelmény a jogalkotóra nézve, amely a büntetethez akadály szabályozásának megváltoztatását tenné szükségessé.¹¹

Az V. cikk szövege és az új Btk. 22. § (1) bekezdés releváns részeinek egyezősége folytán azt sem mondhatjuk, hogy a vizsgált alkotmányi rendelkezés azért bír jelentőséggel, mert alapját képezheti egy esetleges alkotmánykonform normaértelmezésnek. Ez az interpretációs módszer ugyanis akkor lehetne gyakorlati jelentőségű az V. cikket érintően, ha a Btk. vonatkozó normaszövege eltérne az alkotmányétól. Szükséges hozzátenni, hogy az önvédelem alapjogként való elismerésének az a következménye, hogy korlátozására csak egy másik alapjog vagy alkotmányos érték érvényesülése érdekében kerülhetne sor. Azonban figyelemmel arra, hogy büntetethez akadályról van szó, egy ilyen korlátozás a *nullum crimen sine lege* elvére figyelemmel eddig sem volt és a jövőben sem lesz megengedett. Megjegyzendő továbbá, hogy egy jogalkotói döntés „nagy jelentőségű megoldásként” történő értékelése egy önálló hatalmi ág körébe tartozó bírósági szerv részéről nem szerencsés, mivel veszélyeztetheti az általa kibocsátott kötelező jellegű jogalkalmazói instrumentum tárgyilagosságát.

A további kritikai megjegyzések kifejtésére a fentiekben feltüntetett egyes *ratio decidendi*khöz igazodóan kerül sor az alábbiakban:

Ad 1. a). A jogos védelmi helyzetet létrehozó jogtalan támadás kapcsán a Kúria kifejti, hogy a támadás tevőleges magatartást feltételez. A támadás szó a magyar nyelvben elsődlegesen egyfajta harc kezdetét, roham, összecsapás kialakulását jelenti,¹² így a nyelvtani értelmezést alapul véve a vizsgált kifejezés alatt aktív cselekvést kell érteni. A bírói gyakorlat – átörve a normaszöveg szó szerinti jelentését – a passzív magatartást annyiban elismeri jogtalan támadásként, amennyiben az egy korábbi aktív cselekvés következtében létrejött jogellenes állapot fenntartását célozza.¹³ Az egyszerű nem tevéstől azonban meg kell különböztetni a büntetőjogban a mulasztást,¹⁴ amelyről akkor lehet szólni, ha az elkövető cselekvési lehetősége és képessége ellenére tartózkodik a fennálló jogi kötelessége által meghatározott tevékenység tanúsításától.¹⁵ A jogegységi határozat ugyan nem ismeri el ez utóbbi cselekmények jogos védelmi helyzetet keletkeztető jellegét, büntetőjogi jogtárgyakat azonban – a társadalomra veszélyesség törvényi fogalmára [Btk. 4. § (2) bekezdés] is figyelemmel – a mulasztás is sérthet, ezért joggal merül fel a kérdés, hogy a jogtalanság állapotát kötelességgellenes nem tevéssel létrehozó személlyel szemben helye lehet-e a jogos védelem körébe tartozó elhárító cselekménynek.

A jogirodalomban sosem volt egyetértés e kérdést érintően, azonban a kezdeti teljes elutasítást követően, ha csekély mér-

tékben is, de elmozdulás tapasztalható a mulasztás jogos védelmi helyzetet keletkeztető hatásának elismerése irányába.

A Csemegi-kódex kapcsán több korabeli neves szerző véleménye is megegyezett abban,¹⁶ hogy mulasztás nem hozhat létre jogos védelmi helyzetet, hiszen a miniszteri indoklás szerint is az elhárítás (az „erő” alkalmazása) az erőszak (mint aktív cselekvés) visszaverése érdekében történik.¹⁷ Heller Erik és Schultheisz Emil pedig azzal az iskolapéldának szánt jogesettel zárta ki a jogos védelem alkalmazhatóságát mulasztásos cselekmények vonatkozásában, hogy „a bérbeadó a bért nem fizető bérlővel szemben nem jut jogos védelmi helyzetbe, ha ez utóbbi az ő felszólítására nem hajlandó a lakásból távozni”.¹⁸ A példa dogmatikai szempontból nyilvánvalóan helytelen, hiszen egy bérleti szerződést megszegő magatartás önmagában még nem alkalmas jogtárgysértésre, így büntetőjogi relevanciával nem is bírhat.

A második világháborút követő időszakban Kádár Miklós *a büntető törvénykönyv általános részéről szóló 1950. évi II. törvény* (Bt.) alapján írt 1952-es munkájában egyértelműen elismeri jogtalan támadásként a mulasztásos cselekményeket is,¹⁹ azonban a *Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló*

10 Hasonló következtetésre jut TÓTH Mihály: „Néhány szempont a jogos védelem körében zajló vitához” *Büntetőjogi Szemle* 2012/1. 26–27.

11 Az Alaptörvény V. cikkéből ugyanis kizárólag az a kötelezettség hárul a jogalkotóra, hogy törvényben szabályozza a jogos védelem intézményét.

12 PUSZTAI Ferenc (főszerk.): *Magyar értelmező kéziszótár* (Budapest: MTA 2003) 1301.

13 A Kúria a BH 1997. 512. sz. eseti döntésre hivatkozással tartja fenn továbbra is ezt a gyakorlatot. Ezt az álláspontot képviselte már a múlt század elején egyébként ANGYAL Pál is: „Ha a negatív magatartás oly hátrányos állapot fenntartását célozza, mely támadás folytán jött létre, azaz midőn a passzívítás lényegileg az aktivitásnak a folytatása, úgy támadásról van szó, mert a létező állapotot hátrányosan megváltoztató erő kifejtés még tart.” ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog tankönyve* (Budapest: Athenaeum 1920) 399.

14 A fogalmi distinkció jelentőségére hívja fel a figyelmet kifejezetten a jogos védelem kapcsán BLASKÓ Béla – LAJTÁR István – ELEK Balázs: „A büntetethez vezető kizáró vagy korlátozó okok” in POLT Péter (főszerk.): *Új Btk. kommentár 1. Általános rész* (Budapest: Nemzeti Közföldügyi és Tankönyvkiadó 2013) 153.

15 NAGY Ferenc: *Anyagi büntetőjog, Általános rész I.* (Szeged: Jurisperit 2014) 163.

16 Kategorikusan tagadta a mulasztás támadás jellegét EDVI ILLÉS Károly: *A magyar büntető törvénykönyv magyarázata* (Budapest: Révai 1909) 341; FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve* (Budapest: Politzer 1905) 195; IRK Albert: *A magyar anyagi büntetőjog* (Pécs: Dunántúli Pécsi Egyetemi Könyvkiadó 1928) 147.

17 LÖW Tóbiás (szerk.): *A magyar büntető törvénykönyv a büntettekről és vétségekről (1878: 5. tcz.) és teljes anyaggyűjteménye I.* (Budapest: Pytheas 2003) 513.

18 HELLER Erik: *A magyar büntetőjog általános tanai* (Szeged: Szent István Társulat 1937) 83. Tartalmilag ugyanígy említi az esetet SCHULTHEISZ Emil: *A bűncselekmény tana*. (Debrecen: Debreceni Tudományegyetem 1948) 39.

19 Példájában a kötelességét elmulasztó vasúti váltóőr – a tömegszerencsétlenség elkerülése érdekében – a váltó helyes beállítására kényszerítő személy jogos védelmi helyzetben cselekszik. KÁDÁR Miklós: *Magyar büntetőjog. Általános rész* (Budapest: Tankönyvkiadó 1953) 188.

1961. évi V. törvény alapján készült, Kálmán Györggyel közösen jegyzett 1966-os könyvében már – álláspontját megváltoztatva – kizártnak tartja a mulasztás jogos védelmi helyzetet keletkeztető jellegét, mivel a támadás fogalma alatt ellenséges jellegű (agresszív) tevékenységet kell érteni.²⁰ Külön tanulmányt szentelt ennek a dogmatikai problémának Bodrogi Károly 1971-ben. Érvelése szerint a támadás pusztán nyelvtani értelmezése nem vet számot azzal, hogy ennek a tényállási elemnek önálló jogi értelmezés adható, amely eltér a köznyelvben elfogadott jelentéstől. Felveti továbbá azt is, hogy a jogtárgy-veszélyeztető mulasztásokkal szembeni fellépés társadalomra veszélyessége nem is zárható ki megnyugtatóan más büntethetőségi akadály felhívásával, hiszen a végszükség szabályai ezekben az esetekben nem alkalmazhatók, mivel

...nem valamely harmadik személy által már előidézett olyan veszélyhelyzetről van szó, amelynek elhárítása során vétkes személy is érdeksérelmet szenved (és ez nem azonos a veszély előidézőjével), hanem vétkes és vétkes személy oly módon áll egymással szemben, hogy az egyik mulasztással jogvédett tárgyat támad, a másik pedig azt jogszerűen elhárítja.²¹

A tevési kötelezettségét cselekvési lehetősége és képessége ellenére nem teljesítő mulasztó cselekménye tehát veszélyes a társadalomra, maga is a jogtalanság talaján áll, így a vele szemben fellépőre nézve a végszükség rendelkezéseit nem lehet alkalmazni. Bodrogi egyébként helytálló gondolatmenetét csupán azzal érdemes kiegészíteni, hogy a végszükség alkalmazása azért kizárt, mert e jogellenességet kizáró ok dogmatikai alapvetése az az elvi tétel, hogy jog áll szemben joggal.²² Ebből következően a vele vitába szálló, a kérdés megoldását a végszükség szabályozásában látó korabeli jogirodalmi álláspont téves.²³ Az 1980-as években Bodrogival egyezően vélekedett a kérdésről Tokaji Géza és Székely János is, akik szerint amennyiben a mulasztás folytán a jogi tárgy sérelmének közvetlen veszélye fennáll, a jogos védelem alkalmazására van lehetőség.²⁴ A recens szerzők közül Nagy Ferenc²⁵ és rá hivatkozással Belovics Ervin,²⁶ valamint Mészáros Ádám²⁷ ismeri el a mulasztás jogos védelmi helyzetet keletkeztető jellegét, más álláspontok azonban tagadják ennek lehetőségét.²⁸

E sorok szerzője szerint a mulasztásnak pusztán a nyelvtani értelmezésre hivatkozással történő – kivételt nem tűrő – kirekesztése a jogtalan támadás köréből dogmatikailag indokolatlan és a jogintézmény céljával ellentétes joggyakorlat. A büntetőjogi tényállás egyes elemeinek értelmezése során elsődlegesen valóban a köznyelvi jelentés ad kiindulópontot, azonban további interpretációs módszerek segítségül hívásával ez a tartalom – ahogy erre Bodrogi is utal – szaknyelvi szinten alakítható, ahhoz adott esetben sajátos értelem társítható. Ez a lehetőség merül fel a vizsgált kifejezés kapcsán is, hiszen a mulasztás támadásként elismerése a vonatkozó törvényi rendelkezés teleologikus értelmezése alapján nyilvánvaló. Kiemelendő, hogy az Alaptörvény 28. cikke kötelezővé teszi a bíróságok számára, hogy a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezzék. Ebből a rendelkezésből a teleologikus és az alkotmánykonform

normaértelmezésnek a többi interpretációs móddal szembeni primátusa következik. Erre figyelemmel kell tehát a jogos védelem hatályos szabályait is vizsgálni. A jogos védelem büntethetőséget kizáró okként történő törvényi szabályozásának a célja pedig az, hogy kizárja olyan, egyébként tényállásszerű cselekmények társadalomra veszélyességét, amelyek kifejtése valójában a jogrend helyreállítása, a jogtalanság érvényesülésének megakadályozása érdekében történik.²⁹ A jogrend megsértése pedig tevéssel és mulasztással egyaránt történhet, így ez alapján a jogos védelem körében szabályozott támadásfogalom alatt a védett értékek (saját vagy más/mások személye és javai, valamint a közérdek) elleni támadást, vagyis a jogtárgysértést, jogtárgy-veszélyeztetést kell érteni. Az e *ratio legis*en alapuló normaértelmezés mellett, hogy hézagpótló szerepet tölthet be,³⁰ a védekezési jogra irányulóan kiterjesztő jellegű, ami – mivel büntethetőségi akadályra vonatkozik – a büntetőjogi felelősség körét az elkövető javára szűkíti, így nem sértheti a *nullum crimen sine lege* alkotmányos rangú alapelvet.³¹

20 Sajnálatos módon nem tér ki arra, hogy milyen indokok alapján változott meg a véleménye. KÁDÁR Miklós – KÁLMÁN György: *A büntetőjog általános tanai* (Budapest: KJK 1966) 324.

21 BODROGI Károly: „A büntetőjogilag releváns támadás fogalma” *Magyar Jog* 1971/5. 264–265.

22 TOKAJI Géza: *A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban* (Budapest: KJK 1984) 266. Hasonlóan Nagy (15. l.) 225.

23 JUHÁSZ Endre – GARAJSZKI Ferenc: „Indokolt-e a jogos védelem szabályozásának reformja?” *Magyar Jog* 1971/10. 607. Ezt az érvelést veszi át teljes egészében a recens szerzők közül HORVÁTH Tibor: „A büntetőjogi felelősségre vonás akadályai.” in HORVÁTH Tibor – LÉVAY Miklós (szerk.): *Magyar büntetőjog. Általános rész* (Budapest: Complex 2012) 177.

24 TOKAJI (22. l.) 250; SZÉKELY János: *A jogos védelem* (Budapest: Igazságügyi Minisztérium 1983) 171.

25 NAGY Ferenc a mulasztással szembeni elhárító cselekmény lehetséges módjait is vizsgálja. Véleménye szerint a védekezés egyrészt szóba jöhet úgy, hogy a kötelezettet tevésre kényszerítik, vagy úgy is, hogy a jogosan védekező magát a fenyegető eredményt hárítja el. NAGY Ferenc: *Tanulmányok a Btk. Általános Részének kodifikációjához* (Budapest: HVG-ORAC 2005) 100.

26 BELOVICS Ervin: *A büntetendőséget kizáró okok* (Budapest: HVG-ORAC 2009) 80–81.

27 MÉSZÁROS Ádám: „A jogos védelem szabályozásának lehetséges irányai” *Jogelméleti Szemle* 2011/1.

28 Lásd BALOGH Ágnes: „A büntethetőséget kizáró okok” in BALOGH Ágnes – TÓTH Mihály (szerk.): *Magyar büntetőjog. Általános rész* (Budapest: Osiris 2010) 126; HORVÁTH (23. l.) 177; UJVÁRI Ákos: *A jogos védelem megítélésének újránál* (Budapest: Ad Librum 2009).

29 BELOVICS Ervin: „Gondolatok a jogos védelem körében kifejtendő védelmi cselekményről” *Rendészeti Szemle* 2007/7–8. 106.

30 Ezért így valójában nincs szükség a végszükségre való, dogmatikailag helytelen hivatkozásra.

31 Vö. Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bek. Hasonló okból nem alkotmányellenes a szokásjogi alapon érvényesülő büntethetőséget kizáró okok elismerése sem. NAGY Ferenc: „A nullum crimen/nulla poena sine lege alapelvről” *Magyar Jog* 1995/5. 264.

A szituációs jogos védelem kodifikálásával további tisztázandó kérdésként merül fel, hogy a mulasztásos cselekmények szubszumálhatók-e az új Btk. 22. § (2) bekezdés a) pontjában rögzített törvényi rendelkezés alá.³² Az új jogintézmény alkotmánykonform értelmezése alapján ezeket a cselekményeket ki kell rekeszteni a szituációs jogos védelem alkalmazási köréből.³³ Az Alaptörvény Q) cikk (2) bekezdése szerint „Magyarország nemzetközi jogi kötelezettségeinek teljesítése érdekében biztosítja a nemzetközi jog és a magyar jog összhangját”. Ez az alkotmányos rendelkezés azt a kötelezettséget rója a jogalkalmazóra, hogy a jogszabály – esetünkben a Btk. – értelmezése során a Magyarország által vállalt nemzetközi kötelezettségekkel konform joggyakorlatot alakítson ki. Az EJEE – mint Magyarországra kötelező multilaterális nemzetközi egyezmény – 2. cikke pedig csak akkor nem sérül, ha az élettől való megfosztás jogtalan erőszakkal szemben történik. Ebbe a körbe a mulasztási cselekmények értelemszerűen nem vonhatók, így ezekre nem lehet alapítani jogot az élet elvételére. Ebben a körben tehát az értelmezési mátrix egy sajátos alkotmánykonform,³⁴ vállalt nemzetközi jogi kötelezettségen alapuló interpretáció alkalmazásával válik teljessé.

A támadás legfőbb jellemzője a jogtalanság. A jogegységi tanács – általunk is helyesnek tartott – álláspontja szerint a valamely bűncselekmény vagy szabálysértés tényállását kimerítő támadás jogtalansága objektív ismérv. Sajnálatos módon ez a megállapítás egyes konzekvenciáit a jogegységi döntés nem vonja le, a kérdést magyarázat nélkül hagyja. A jogtalanság definiálásakor figyelemmel kell lenni arra, hogy maga a büntetőkódex különbséget tesz jogtalanság és jogellenesség között; mindkettőt úgy az Általános, mint a Különös Részben felváltva, nem koherens módon szerepelteti egyes diszpozíciókban.³⁵ Jóllehet dogmatikai szempontból a két fogalomnak adható lenne különböző jelentéstartalom,³⁶ ezt az eltérést a Btk. egészét figyelembe véve a törvény alapján nem lehetne megfelelően igazolni, így kijelenthető, hogy ennek a differenciálásnak nincs meghatározó jelentősége, mert a jogtalanság-jogellenesség a Btk. rendszerében szemantikailag azonosan ítélandó meg.³⁷ A támadás akkor tekinthető jogtalannak, ha az személy, javak vagy közérdek ellen intézett, vagy azokat közvetlenül fenyegető társadalomra veszélyes cselekménynek minősül.

Ebből következően nemcsak a Btk. Különös Részének valamely tényállásába ütköző és büntetőjogi szankcióval fenyegetett cselekmény lehet támadás, hanem az olyan magatartás is, amely az adott esetben csupán a szabálysértési jog alapján szankcionálható. A Szabs. tv. szerint ugyanis a szabálysértés társadalomra veszélyes tevékenység vagy mulasztás,³⁸ amelyet csupán az különböztet meg a bűncselekménytől, hogy ez a társadalomra veszélyesség kisebb fokú, mint ami a bűncselekménnyé nyilvánításhoz szükséges. A szabálysértések elvi éllel történő kizárása súlyos aránytalanságokhoz vezethetne a szembeszállási jog gyakorlása szempontjából,³⁹ helyesnek tartható tehát, hogy a Kúria jogegységi határozata – hacsak zárójelek között is – külön utal a szabálysértésekkel szembeni védekezés lehetőségére. Megjegyzendő, hogy a jogegységi döntés nem szorítja meg a szóba jöhető szabálysértések körét, vagyis elvben bármely

szabálysértést megvalósító támadással szemben lehet védekezni.⁴⁰ Mészáros Ádám véleménye szerint aggályos ez a nézet, mivel az ilyen cselekményeket az adott jogágon belül kellene megítélni, a szabálysértési jog is ismeri ugyanis a jogos védelmet mint felelősségre vonási akadályt.⁴¹ A kérdést azonban esetünkben a védekező oldaláról kell vizsgálni, akinek ha a cselekménye a Btk. alapján tényállásszerű, akkor annak jogellenességét a büntetőtörvény szerinti jogos védelem alapján lehet csak kizárni, a szabálysértési kódex által szabályozott jogos védelem értelemszerűen csak a szabálysértési felelősségre vonást hivatott megakadályozni.

Az egyes jogirodalmi álláspontokból kiolvashatóan az objektív jogtalanság a támadás kapcsán azt jelenti, hogy olyan személy – egyébként jogellenes – cselekményével szemben is adott a szembeszállási jog, akinek a bűnössége hiányzik. Nem vitatható ugyanis, hogy egy gyermekkorú, kóros elmeállapotú vagy éppen tévedésben lévő személy cselekménye is lehet objektíve jogtalan.⁴² Közömbös tehát, hogy a társadalomra veszélyes cselekmény miatt az elkövető *in concreto* büntethető-e vagy sem.⁴³ Olyan cselekmény esetén, amelynek a társadalomra veszélyességét valamely büntethetőségi akadály kizárja, értelemszerűen nem lehet jogtalanságot megállapítani, ezért

32 Ez a kérdés a Btk. 22. § (2) bek. b)–c) pontjában szabályozott szituációkban értelemszerűen nem vetődhet fel, hiszen a behatolás csak tevéssel fejthető ki.

33 Ez az interpretáció nem szorítja meg a Btk. 22. § (2) bek. vonatkozásában a büntethetőségi akadályt, mivel valójában az (1) bek. szerinti támadásfogalom eredeti, nyelvtani értelmezésén alapul.

34 Az alkotmánykonform normaértelmezés lényegét összefoglalja SZOMORA Zsolt: „Az alkotmánykonform normaértelmezés és a büntetőjog – problémafelvetés” in JUHÁSZ Zsuzsanna – NAGY Ferenc – FANTOLY Zsanett (szerk.): *Sapientia sat. Ünnepi kötet dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára* (Szeged: Szegedi Tudományegyetem 2012) 460–464.

35 Példával megvilágítva: az okirattal visszaélés (Btk. 346. §) és az emberi test tiltott felhasználása (Btk. 175. §) deliktumának egyaránt elkövetési magatartása a megszerzés, azonban míg az előbbinél a magatartás jogtalanságát követeli meg a törvény, addig az utóbbinál a cselekmény akkor tényállásszerű, ha a megszerzés jogellenesen történik. Könnyen belátható, hogy a megkülönböztetésnek tartalmi indoka egyáltalán nincs.

36 NAGY (15. lj.) 196; NAGY Ferenc: „A jogtalanság, illetve a jogellenesség és a bűnösség elválasztásáról – német dogmatikai háttérrel” *Jogelméleti Szemle* 2007/4.

37 Hasonló következtetésre jut UJVÁRI (28. lj.) 73. és MÉSZÁROS (27. lj.).

38 Szabs. tv. 1. §.

39 Erre világít rá a BH 1996. 70. sz. eseti döntés, amely elismeri bizonyos körben azt a cselekményt is támadásként, amely adott esetben csupán szabálysértésként minősül.

40 A BH 1996. 70. sz. döntés korábban úgy alakította a gyakorlatot, hogy csak azon szabálysértésekkel szemben lehetett a büntetőjogi értelemben vett jogos védelmet alkalmazni, amelyek tényállását a Btk. határozza meg, és csak az adott elkövetési értékre tekintettel minősülnek szabálysértésnek.

41 MÉSZÁROS (27. lj.)

42 TOKAJI (22. lj.) 250; NAGY (15. lj.) 213.

43 HORVÁTH (23. lj.) 178.

a jogos védelem alkalmazása kizárt. Ahogy fentebb már láthatuk, az ilyen esetek a végszükség alapján értékelhetők.

Ad 1. b). A Kúria határozata szerint a jogos védelem verbális cselekményekkel szemben nem vehető igénybe. Hiányossága a döntésnek, hogy a bíróság e megállapításához semmiféle indokolást nem fűz. Ez alapján csak valószínűsíthető, hogy a jogegységi tanács azt a korábbi joggyakorlatot⁴⁴ tartja fenn változatlanul, amely szerint a verbálisan kifejtett bűncselekmények a szavak kimondásával azonnal a befejezettség stádiumába jutnak, így az ezt követő védekezés már nem jogos, mivel megtorlásként jelentkezik, hiszen a támadás már befejeződött.⁴⁵ Ezen állítás dogmatikai helyessége nem vitatható, azonban figyelemmel kell lenni arra az először Angyal Pál, majd napjainkban Nagy Ferenc és Belovics Ervin által képviselt álláspontra, amely szerint ha a becsületsértő, rágalmozó magatartás folyamatos jellegű, az ezzel szembeni védekezés a jogos védelem körébe tartozhat.⁴⁶ A jogi tárgy sértése ezekben az esetekben ugyanis – bevezettség hiányában – folyamatos jellegű, így a személy elleni jogtalan támadás elhárítására vonatkozó jog nem korlátozható, mivel az a társadalomra veszélyességet kizáró ok restriktívjával a büntetőjogi felelősséget kiterjesztené, ami pedig sértené a *nullum crimen sine lege scripta* elvét.⁴⁷ Ez a joggyakorlat korlátozza továbbá az Alaptörvény V. cikkében foglalt önvédelem alapjogát is. Mindezekre tekintettel a Kúria által fenntartott gyakorlat felülvizsgálata szükséges.

A folyamatos jellegű verbális cselekmények jogtalan támadásként való elismerése azonban – a mulasztási cselekményekhez hasonlóan – felveti annak kérdését, hogy az ilyen személy elleni magatartások megalapozhatják-e a Btk. 22. § (2) bekezdés a) pontjában foglalt rendelkezés alkalmazását. Megítélésünk szerint ennek lehetőségét – a mulasztásnál kifejtettekkel egyezően – következetesen ki kell zárni.⁴⁸ Álláspontunk szerint a hivatkozott törvényhely vonatkozásában megszorítja a támadás fogalmát, ezáltal sérti az anyagi jogi legalitás elvét, valamint alapjogkorlátozó jellegű. A vizsgált rendelkezés azonban a törvényi feltételek teljesülése esetén tulajdonképpen jogot biztosít a védekező számára a támadó életének elvételére is, ezért amennyiben abból a verbális támadásokat nem rekesztjük ki – a jogtalan támadás erőszakos jellegének hiányából fakadóan –, feltétlenül sérülne az Alaptörvény II. cikke által biztosított élethez való jog lényeges tartalma (alkotmánykonform interpretáció), valamint az EJEE 2. cikke is (vállalt nemzetközi jogi kötelezettségen alapuló értelmezés). Ennek alapján egy ilyen jövőbeni jogalkalmazói gyakorlat alkotmányossági aggályokat restriktív jellege ellenére sem vetne fel.⁴⁹

Ad 1. c). A jogegységi döntés helyesen állapítja meg, hogy a jogos védelem körébe tartozó elhárító cselekmény egyetlen kritériuma a szükségesség. Ennek a törvényi fogalomnak az értelmezése a határozatban azonban ellentmondásokkal terhelt, hiszen nem dönthető el egyértelműen, hogy a vizsgált tényállási elem a Kúria álláspontja szerint magában foglalja-e a hatályon kívül helyezett irányelv által korábban külön kritériumként megkövetelt arányosság követelményét. Ennek alátámasztásaként indokolt a határozatban megfogalmazott egyes állítások egymással való ütköztetése.

A legfőbb bírói fórum szerint a 15. számú irányelvnek az

arányossággal kapcsolatban tett megállapításai a jövőben nem alkalmazhatók:

Meghaladottá vált ugyanis annak vizsgálata, hogy „az elhárító magatartás nem idézett-e elő aránytalanul nagyobb sérelmet, mint amelyet a jogtalan támadás okozott volna”. Ennek az elvárásnak a törvényi alapja korábban is hiányzott, a hatályos szabályozás pedig tudatosan mellőzte az arányosság fogalmának megjelenítését.⁵⁰

Emellett a bíróság kimondja azt is, hogy amennyiben a jogtalan támadás ténye megállapítható, úgy az elhárítás szükségessége nem vitatható, ugyanis ha van jogtalan támadás, annak elhárítása szükséges. Ebből véleményünk szerint az következik, hogy a jogtalan támadás megléte esetén az azzal szembeni aránytalan védekezés is megengedett, mivel minden jogtalan támadás elhárítása szükséges. Ezek az érvek világosan abba az irányba mutatnak, hogy az elhárítás arányossága nem vizsgálandó, az nem immanens része a szükségesség fogalmának. Kérdés persze az is, hogy ha a jogtalan támadásból eleve következik az elhárítás szükségessége, akkor miért szerepel a szükségesség ismérve külön elemként a törvényben.

Mindezek mellett a jogegységi tanács később azt rögzíti, hogy az arányosság a szükségesség kritériumából vezethető le, és csak azon belül bír jelentőséggel, továbbá az elhárítás akkor szükséges, ha enyhébb védekezési mód nem állt rendelkezésre. A döntés kimondja azt is, hogy a szükségességnek van mértéke, amely Btk. 22. § (3) bekezdésére figyelemmel túlléphető. Utóbbi rendelkezés tartalmának érvényesülése érdekében pedig a határozat szerint

44 BJD 4680.

45 Ez a nézet nem előzmény nélküli, már a Csemegi-kódex indokolása és EDVI ILLÉS Károly is ezt az álláspontot képviselte. Löw (szerk.) (17. l.) 516; EDVI ILLÉS (16. l.) 344. Ellentétesen vélekedett azonban FINKEY (16. l.) 196; IRK (16. l.) 149; HELLER (18. l.) 84.

46 ANGAL (13. l.) 400; NAGY (15. l.) 104; BELOVICS (26. l.) 92.

47 Hasonló következtetésre jut KARSAI Krisztina: „A büntethetőséget kizáró vagy korlátozó okok.” in *uő* (szerk.): *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz* (Budapest: Complex 2013) 88.

48 Ellentétesen ítéli meg a kérdést BELOVICS Ervin. Érvelésének lényege szerint a 22. § (2) bek.-ben meghatározott jogtalan támadás az (1) bek.-en alapul, így a személy elleni jogtalan támadások körébe a folyamatos szitkozódásban megnyilvánuló cselekmények is szükségképpen beletartoznak. BELOVICS Ervin: „A büntetőjogi felelősségre vonás akadályai” in: *uő* et al.: *Büntetőjog I. Általános rész. A 2012. évi C. törvény alapján* (Budapest: HVG-ORAC 2012) 250.

49 Ez az összetett értelmezési rendszer tulajdonképpen nem tisztán büntetőjogi jogalkalmazás, hiszen alkotmányjogi szempontból magában foglalja az alapjog-kollízió esetén megkerülhetetlen szükségességi-arányossági teszt elvégzését is. Ennek jelentőségére hívja fel a figyelmet a jogos védelem új szabályai kapcsán KADLÓT Erzsébet: „A jogos védelem és a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés a Btk.-ban” in HACK Péter (szerk.): *Új Büntető Törvénykönyv. Hagomány és megújulás a büntetőjogban* (Budapest: ELTE Bibó István Szakkollégium 2013) 83.

50 Kúria 4/2013. BJE 1. pont 9. bek.

...a támadó és védekező cselekményének lehetséges eredményét egymáshoz viszonyítottan továbbra is vizsgálni kell, mert csak ezáltal érvényesülhet a 22. § (3) bekezdés tartalma, amely az elhárítás szükséges mértékének túllépésével továbbra is számol, s ha az ijedtségből vagy menthető felindulásból történik, úgy a büntethetőséget kizárja.⁵¹

A Kúria az arányosságot érintően tehát nem ad egyértelmű irányutatót, aminek sajnálatos következménye lehet, hogy az instrumentum e része nem lesz alkalmas a joggyakorlat egységesítésére, hiszen az eljáró bíróságok merőben eltérő értelmezést adhatnak a szükségességgel kapcsolatos megállapításoknak. A kérdést illetően Ujvári Ákos legújabb tanulmányában nem vél felfedezni ellentmondást ebben. Álláspontja szerint a Kúria az arányosság kritériumának „likvidálásával” egy korábbi alkotmányellenes jogértelmezésének vetett véget, az arányosság csupán eltérő tartalommal, a Btk. 22. § (3) bekezdésének értelmezése érdekében, a szükségességen belül marad fenn a jövőben.⁵² A Kúriának az a kijelentése büntetőjog-dogmatikailag és alkotmányossági⁵³ szempontokból valóban üdvözlendő, amely az arányosságot nem önálló feltételnek, hanem a szükségesség tényállási elemén belül relevanciával bíró kritériumnak tekinti.⁵⁴ Azzal az állásponttal is csak egyetérteni lehet, amely az arányosság vizsgálatának megkerülhetetlenségét a Btk. 22. § (3) bekezdésével hozza összefüggésbe. Ha ugyanis a szükségességnek a törvényszöveg szerint van mértéke, az a 22. § (1) bekezdése vonatkozásában a jogalkalmazót arra az értelmezésre szorítja, hogy az arányosság követelményét a szükségesség fogalmába beleértse.⁵⁵ Ez a jogalkalmazói megoldás nem másból, mint a jogintézményt szabályozó törvényi rendelkezések együttes értelmezéséből fakad. Ennek pedig az a történeti értelmezés sem mond ellent, amely szerint a jogalkotó az arányosság normaszöveg szintjén való megjelenítését tudatosan mellőzte,⁵⁶ hiszen ezt éppen arra tekintettel tette, mert ebben a körben a joggyakorlat az elmúlt évtizedekben töretlenül bizonyult.⁵⁷

Jóllehet a Kúria nem említi, de szükségesnek látszik megjegyezni, hogy az arányosság vizsgálatának követelményét a szituációs jogos védelem kodifikálása is alátámasztja. A Btk. 22. § (2) bekezdésében foglalt új jogintézmény *ratio legis*e ugyanis meghatározott körben a mennyiségi túllépés, vagyis az arányosság vizsgálatának kizárása.⁵⁸ *Argumentum a contrario* állítható tehát, ha nem létezne arányosság, teljesen felesleges volna a szituációs jogos védelem szabályozása is, hiszen bármely jogtalan támadás elhárítása fogalmilag a szükségesség kritériumának eleget tenne. Egy arányosságot teljes mértékben tagadó esetleges bírói gyakorlat tehát nyilvánvaló abszurditáson alapulna, hiszen eleve kizárná egy törvényi rendelkezés [Btk. 22. § (2) bekezdés] alkalmazhatóságát. Mindezekből viszont az adódik, hogy – szemben Ujvári érvelésével – az arányosság eliminálására ténylegesen a jogegységi határozatban nem került sor, hiszen az a szükségességen belül továbbra is meghatározó jelentőséggel bír, vagyis végeredményben a bíróságoknak az egyes esetek vizsgálatakor az arányossági tesztet el kell végezniük.⁵⁹ Más kérdés, hogy ezzel a gondolatmenettel továbbra is szemben áll a Kúria fentiekben ismertetett azon érvrendszere, amelyből az arányosság teljes mértékű elutasítása következik.

E tekintetben a jogegységi határozatból kitűnő ellentmondás feloldhatatlannak tűnik, a jogegység biztosítása érdekében a döntés egyértelműsítése lenne indokolt.

Az arányosságnak a szükségesség körén belül történő elismerése esetén véleményünk szerint a korábbi ítélkezési gyakorlatra a jövőben is lehet támaszkodni, amelynek ismertetése – részletes kidolgozottságára tekintettel – ehelyütt mellőzhető. Szükséges azonban hangsúlyozni, hogy az arányosság objektív kritérium. Ellentétes álláspontot tükröz Ujvári Ákos azon felfogása, amely szerint a szükségesség mértékébe beletartozik a védelmi szándék is. Ez a nézet azonban nem vet számot azzal, hogy a jogos védelem – ahogy a határozat is kimondja – objektív büntethetőségi akadály, a törvényszöveg a védekezési szándékre éppen emiatt nem is utal.⁶⁰ Nem kizárt, hogy egy jogellenességet kizáró ok körében szubjektív elemek is szerepeljenek, ezek azonban a törvényszöveg szintjén is megjelennek, erre példa a mennyiségi túllépés szabályozása a jogos védelem és a végszükség körében. A Btk. ilyen irányú megfogalmazása természetesen az adott rendelkezés dogmatikai karakterére is kihat, éppen ezért mondható, hogy a Btk. 22. § (3) bekezdésében és a Btk. 23. § (2) bekezdésében található büntethetőségi akadályok – szubjektív alapon történő szabályozásuk miatt – nem a jogellenességet, hanem a bűnösséget zárják ki.

Ad 1. d). A proporcionálitásra vonatkozó széles körű judika-

51 Kúria 4/2013. BJE 1. pont 11. bek.

52 UJVÁRI Ákos: „A jogos védelem és az arányosság kérdései a 4/2013. Büntető jogegységi határozat tükrében” *Magyar Jog* 2014/4. 215–216.

53 Önálló kritériumkénti értékelése ugyanis felvetheti – restriktív jellegére tekintettel – az anyagi jogi legalitás elvének sérelmét. *Nagy* (31. lj.) 264.

54 TOKAJI Géza e dogmatikai megoldás joggyakorlatba átültetésének szükségességét már 1984-es bűncselekményteni munkájában szorgalmazta. *TOKAJI* (22. lj.) 256.

55 A szükségesség mértéke alatt tehát az arányosságot kell érteni. LŐRINCZY György: „Gondolatok a jogos védelemről” *Magyar Jog* 2013/4. 206; *HORVÁTH* (23. lj.) 182.

56 Az önálló képviselői módosító indítvány, amely az arányosságra történő utalást a törvényjavaslatból kiiktatta, a módosítás indokaként kifejezetten utalt arra, hogy a szükségességen belül az arányosság elismerése már széles körben elfogadott nézetté vált. A módosító indítványt idézi *PETROVICS Aletta*: „A jogos védelem intézményének vizsgálata, különös tekintettel az új szabályozás és az élethez való jog kapcsolatára” in *HACK* (szerk.) (8. lj.) 172.

57 BELOVICS Ervin – e sorok szerzője szerint tévesen – mégis a történeti értelmezést alkalmazva mondja ki azt legújabb munkájában, hogy a jövőben nem lehet egymáshoz viszonyítani a támadás és a védekezés arányosságát. *BELOVICS Ervin*: „Az emberi élethez és méltósághoz való jog és az új Btk., különös tekintettel a büntetési rendszerre és a jogos védelemre” in *HACK* (szerk.) (8. lj.) 73.

58 TÓTH (10. lj.) 29.

59 Hasonló indokokra alapozva állapítja meg *KARSAI Krisztina*, hogy az arányosságtól való elfordulás a Kúria részéről csupán formális, a töretlen joggyakorlat jelentős mértékű változása nem várható. *KARSAI* (47. lj.) 90.

60 A szerző álláspontját emellett a 15. sz. irányelv egyik megállapításával támasztja alá, amelyet a Kúria jelen határozata alapján már értelemszerűen nem tart fenn. *UJVÁRI* (52. lj.) 217.

túra ellenére a kizárólag vagyoni javak ellen irányuló (nem személy elleni erőszakos) magatartások arányosságbeli megítélése korábban is keltett és a jövőben is kelthet aggályokat. Ebben a körben a Kúria iránymutatásul megjegyzi, hogy az ilyen típusú támadások elhárítása a támadó életének kioltását általában nem eredményezheti. Megjegyzendő, hogy az EJEE 2. cikkére és az élethez való jog alapjogi hierarchiában elfoglalt kitüntetett helyére figyelemmel a támadás erőszakos jellege hiányában nemcsak általában, hanem egyáltalán nem megengedett az öléssel történő védekezés.⁶¹ Az arányosság ezen aspektusának vizsgálatát a jogi tárgyak különbözősége kétségtelenül megnehezíti,⁶² de az ismertetett jogszabályi környezetből fakadóan az elhárítás felső határa mindenképpen adott. Ezen belül azt, hogy a konkrét védekezés a szükségesség kritériumának megfelelt-e, az eset összes körülményét figyelembe véve és a relatív arányosság szempontrendszerét előtérbe helyezve kell megítélni. Ez a felfogás abból indul ki, hogy a jogi tárgyak heterogenitására tekintettel a legkülönbébb élethelyzetek absztrakt szinten nem vethetők össze, emiatt a jogalkalmazónak biztosít tág mérlegelési lehetőséget azért, hogy az egyes esetek minősítése nem szigorúan az arányazonosságon alapul,⁶³ vagyis „a megtámadott annál súlyosabb sérelmet is előidézhet, mint amivel a támadás fenyegetett és az arányosság megsértése csupán akkor kerülhet szóba, ha a megtámadott által okozott sérelem aránytalanul nagyobb”.⁶⁴

Ad 2. a). A Kúria szerint a jogos védelemnek a Btk. 22. § (2) bekezdésében meghatározott rendelkezései azon a megdönthetetlen vélelmen alapulnak, hogy az ott megjelölt szituációk bármelyikének realizálódása esetén a jogtalan támadást élet ellen irányulóknak is kell tekinteni. Ebből helyesen vonja le a jogegységi tanács azt a konklúziót, hogy a szituációk megvalósulása esetén – a jogi tárgyak egyenrangúságának normatív módon történt elismerésére tekintettel – a támadó életének kioltásával is elhárítható a jogtalan támadás. Az új jogintézmény szabályozási magja tehát a büntetőjogi dogmatikában ritkán előforduló,⁶⁵ a bírói mérlegelés lehetőségét negligáló, alapvetően polgári jogi eredetű jogszabály-szerkesztési megoldáson alapszik. Ebből következően a szituációs jogos védelem jogi besorolása, minősítése során a polgári jogi szemléletnek is szűk körben teret kell engedni, feltételezve, hogy a *terminus technicus* (vélelem) adaptációja a vizsgált törvényi rendelkezés esetében a polgári jogi fogalomnak megfelelő tartalommal történt. Hiányossága a határozatnak és a fellelhető releváns szakirodalomnak is, hogy ennek a megközelítésnek az alkalmazása a jogintézmény elemzése során nem merült fel.

A polgári jogi szakirodalom szerint a vélelem azt jelenti, hogy a jogalkotó a jogszabály tényálláselemét teljesen valósnak fogadja el, mert a tényállás fennállásának nagy a valószínűsége.⁶⁶ Ha a vélelem megdönthetetlen jellegű, akkor az ellenbizonyítást a törvény kizárja, ennek a *ratio legis*e pedig az, hogy a törvényhozó ezekben az esetekben abból indul ki, hogy a két tényállás rendszerint azonos.⁶⁷ Ha ezeket a meghatározásokat alkalmazzuk a jogos védelem új szabályaira, arra a következtetésre juthatunk, hogy a vélelem dogmatikai kritériumainak a Btk. 22. § (2) bekezdés a) pontjában foglalt esetkör megfelel. Személy elleni jogtalan támadás esetén

ugyanis nincs akadálya annak, hogy az élet ellen irányultságot – meghatározott kiszolgáltatott élethelyzetekben – valószínűsítsük. A Btk. 22. § (2) bekezdés b)–c) pontjában foglalt szituációk megítélése ettől azonban eltérő. A lakásba, illetve a lakáshoz tartozó bekerített helyre történő jogtalan behatolás ugyanis önmagában semmilyen körülmények között sem értékelhető élet elleni cselekményként.⁶⁸ Ebben a körben tehát a jogalkotó egy tudottan valótlán tényt fogad el valóként, és erre alapítva biztosít bizonyos körülmények között jogot más életének elvételére. Ennek a megoldásnak a polgári jogi minősítése nem vélelem, hanem jogképelem, azaz fikció.⁶⁹ A szituációs jogos védelem e két esete tehát egy büntetőjogi fikció, hiszen a jogalkotó valamely életbeli tényt (jogtalan behatolás) egyezően mond ki egy más életbeli ténnyel (élet elleni magatartás), jóllehet tudja, hogy az semmilyen körülmények között sem azonos vele.

Ennek belátása alkotmányossági szempontból jelentős. Az a törvényi rendelkezés ugyanis, amely lehetőséget ad kifejezetten nem személy ellen irányuló – tipikusan csupán magánlaksértést megvalósító – támadás élet kioltásával történő elhárítására, figyelemmel az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdésére, az élethez való jog olyan szükségtelen korlátozását jelenti, amely egyaránt sérti az Alaptörvény II. cikkét, valamint az EJEE 2. cikkét, és ezen keresztül az Alaptörvény Q) cikk (2) bekezdését is.⁷⁰ Ebből következően nélkülözhetetlen annak kimondása, hogy amennyiben egy jogintézmény szabályozásának ugyan alkotmányos jogalapja van is, az annak részletszabályait kibontó – alacsonyabb jogforrási szintű – törvényi passzusok még nem szükségképpen alkotmányosak. Esetünkben a Btk. 22. § (2) bekezdése önmagában az Alaptörvény V. cikkére alapítva még nem lesz alkotmányos, csupán akkor, ha az Alaptörvény más rendelkezéseivel is konform. A fentiekben vázoltaknak megfelelően ez a feltétel azonban – több alkotmányi rendelkezés szükségtelen sérelme miatt – a Btk. 22. § (2) bekezdés b)–c) pontja esetében nem teljesül, így kimondható,

61 Hasonló következtetésre jut UJVÁRI (52. lj.) 218. és MÉSZÁROS (27. lj.).

62 A kérdésről a korábbiakban élénk és színvonalas vita folyt BELOVICS Ervin és UJVÁRI Ákos között. Ehhez többek között lásd BELOVICS (26. lj.) 117–122; UJVÁRI Ákos: „A jogos védelem határai vagyoni elleni támadások esetén” in NOCHTA Tibor – BÖLCSKEI János (szerk.): *Emlékkönyv Lábady Tamás 60. születésnapjára tanítványaitól* (Budapest: Szent István Társulat 2004) 502.

63 LŐRINCZY (55. lj.) 207.

64 BELOVICS (29. lj.) 117.

65 Példaként felhozható a hatályos büntetőjogból a vagyonekbevetés egyik esetköre, amely szerint a bünszervezetben részvétel és a kábítószer-kereskedelem elkövetésének ideje alatt szerzett vagyon vagyonekbevetés alá esik. Vö. Btk. 74. § (1) bek. b)–c) pont.

66 LÁBADY Tamás: *A magyar magánjog (polgári jog) általános része* (Budapest–Pécs: Dialóg Campus 2002) 183.

67 LÁBADY (66. lj.) 183.

68 Ez adódik abból is, hogy a Btk. 22. § (2) bek.-ben szabályozott szituációk együttes megvalósulása kizárt, ha van személy elleni támadás, kizárólag az a) pont alkalmazása merülhet fel.

69 LÁBADY (66. lj.) 182.

70 Hasonló konklúziót von le az új jogintézmény és az EJEE 2. cikk összevetése során BÁRD (8. lj.) 59–60.

hogy az élet kioltásának büntetőjogi fikcióval történő legalizálása alkotmányellenes.

Ad 2. b). Nagy jelentőséggel bír a jogegységi tanácsnak az a megállapítása, amely az új jogintézmény szabályozási alapját a jogos védelem általános rendelkezéseiből származtatja. Ennek eredményeképpen a szükségesség mértékét kivéve valamennyi, a Btk. 22. § (1) bekezdése kapcsán vizsgálandó feltételnek teljesülnie kell ahhoz, hogy lehetőség nyíljon – a további kritériumok megéléte esetén – a (2) bekezdés alkalmazására. Ebből az is következik, hogy a Btk. 22. § (2) bekezdés a) pontjában foglalt személy elleni jogtalan támadás egyaránt lehet közvetlenül fenyegető vagy intézett, hiszen az általános szabályok között a törvény a támadásnak e két típusával szemben teszi lehetővé a védekezést. Kifejezetten ebben a situációs körben tehát a közvetlenül fenyegető támadás is megalapozhatja a situációs jogos védelem alkalmazását.⁷¹ Fontos azonban leszögezni, hogy az a) pontban rögzített eset csak akkor alkalmazható, ha az elhárító cselekményt maga a megtámadott személy fejt ki. Ebben az esetben a situációs jogos védelem tulajdonképpen jogos önvédelemre szűkül le, mivel a Btk. 22. § (2) bekezdése kifejezetten a védekezőről rendelkezik.⁷² Az a) ponthoz társított védelem alapja ugyanis az, hogy a jogtalan támadás a védekező életének kioltására is irányul, így a más személyt érintő támadással szemben csak akkor lehet a Btk. 22. § (2) bekezdése szerint fellépni, ha a támadás a védekező személye ellen is irányul, ellene intézett vagy őt közvetlenül fenyegeti.

Ad 2. c). Üdvözlendő a jogegységi határozat azon okfejtése, amely az egyes situációk közötti szerves összefüggésre mutat rá. A legfőbb bírói testület szerint a Btk. 22. § (2) bekezdés b)–c) pontjában szabályozott esetek logikailag a személy elleni támadáshoz kapcsolódnak, vagyis a jogtalan behatolás során a védekezőnek a helyszínen kell tartózkodnia. Ennek az interpretációnak a helyessége nem vitatható, hiszen az elhárító cselekmény kifejtésére is csak ekképpen kerülhet sor, illetve legfeljebb a megelőző jogos védelem szabályainak alkalmazása merülhet fel, ha adott esetben – a jelen nem lévő sértett helyett – telepített védelmi eszköz idézne elő sérelmet.

Ad 2. d). A személy elleni támadás és a lakásba történő jogtalan behatolás esetén a situációs jogos védelmet megalapozó körülmény az éjjeli elkövetés. A Kúria e kérdést illetően hagyatkozik a magánlaksértés bűncselekménye kapcsán kialakult egységes bírói gyakorlatra, amely szerint éjjel alatt a jelenlegi életviszonyok között általában a 23:00 és 5:00 közötti időtartamot kell érteni.⁷³ Kónya István szerint az éjjel tényállási elemet a jogos védelem kapcsán új tartalommal kell megtölteni, hiszen figyelemmel kell lenni arra a jogalkotói célkitűzésre, amely a szélesebb körű szembeszállási jogot olyan élethelyzetekben kívánja biztosítani a védekező számára, amikor kiszolgáltatott körülmények között az elhárítás eredményességére eleve csekélyebb esély kínálkozik.⁷⁴ Ebből következően az éjjel nemcsak mint napszak, hanem mint helyzet is felfogható, vagyis ennek alapján az olyan életbeli történések nem szubszumálhatók a Btk. 22. § (2) bekezdés a)–b) pontja alá, amelyek esetén a környezet mesterségesen kiküszöböli az éjjel specifikus tulajdonságait és a nappalal azonos körülmények keletkeznek.⁷⁵

Ennek a nézetnek feltétlen érdeme, hogy egy legitim jogalkalmazói eszközzel, nevezetesen a teleologikus értelmezéssel kívánja orvosolni a jogalkotói megoldás nyilvánvaló elhibázottságát és ezáltal visszaszorítani a joggal való visszaélés lehetőségét. Kónya értelmezése azonban bármennyire is racionális alapokon nyugszik, megítélésünk szerint nem jelenthet megoldást a problémára. Ennek egyrészt az az indoka, hogy az ismertetett álláspont a büntethetőséget kizáró ok restriktív értelmezésén alapul, ami sérti a *nullum crimen sine lege* alkotmányos alapelvet, másrészt jogbizonytalanságot is kelthet azáltal, hogy a jogalanyok (a potenciális védekezők) nincsenek tisztában azzal, hogy konkrétan milyen körülmények fennállta esetén lehet korlátlanul elhárítani a jogtalan támadást. Ez a feloldhatatlannak tűnő joghelyzet a törvényhozó azon mulasztására vezethető vissza, hogy az éjjel fogalmát a többi situációs elemtől eltérően legáldéfiníció nélkül hagyta. Mindez felvetheti a hatályos szabályozás kapcsán a *nullum crimen sine lege certa* sérelmének lehetőségét. Jóllehet elfogadhatónak tűnhet az az esetleges vélekedés, amely szerint a magánlaksértés körében már az egységes joggyakorlatra tekintettel az éjjel jogalkalmazói értelmezése élő joggá vált, így a törvényi interpretáció hiánya kapcsán alkotmányos aggályok nem merülhetnek fel, ez azonban nem mondható el a jogos védelem körében szabályozott éjjelfogalomról. Megnyugtató megoldást tehát csak egy jövőbeni törvénymódosítás nyújthatna.

Furcsa módon a döntés a csoportos elkövetésről egyáltalán nem szól. A határozat „hallgatása” miatt ezt a kérdést a *ratio decidendi* között sem lehetett feltüntetni, rendszertani szempontból – situációs elemről lévén szó – azonban röviden ehelyütt térünk ki arra, hogy miért problematikus a kérdés elhanyagolása. A döntés e hiányossága vélhetően annak tudható be, hogy e tényállási elem fogalmát – a fegyveresen, felfegyverkezve történő elkövetéshez hasonlóan – maga a törvény adja meg.⁷⁶ Azonban ezen túlmenően a Kúriának állást kellett volna foglalnia a 2/2000. BJE által a csoportos elkövetés kapcsán tett megállapításoknak jogos védelem körében történő alkalmazhatósága kérdésében. Jóllehet a jogegységi döntés a csoportos elkövetésnek az elkövetők terhére történő megállapítására nézve ad iránymutatást és nem a sértett elhárító cselekménye jogellenességének kizárására, azonban a Btk. 22. § (2) bekezdése szerint a korlátlan védekezés lehetősége csak akkor adott, ha a támadást meghatározott situációban fejtik ki. Ebből követ-

71 PETROVICS Aletta szerint a közvetlenül fenyegető támadások e törvényhely alá nem szubszumálhatók, álláspontját azonban érvekkel nem támasztja alá. PETROVICS (56. lj.) 173.

72 BÁRD (8. lj.) 59.

73 Lásd BH 1982. 320. és BH 1983. 347. Ez a judikatúra azonban sem az anyagi jog, sem pedig az eljárásjog terén nem volt messzemenőig koherens korábban. FELEKY István: „Éjjel a magyar büntetőjogban” in VARGA Zoltán (szerk.): *A jogegység szolgáltatásban. Kónya István ünnepi kötet* (Budapest: HVG-ORAC 2014) 76–79.

74 KÓNYA István: „A büntethetőséget kizáró vagy korlátozó okok” in Kónya István (szerk.): *Magyar büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára* (Budapest: HVG-ORAC 2013) 124–125.

75 KÓNYA (74. lj.) 125.

76 Vö. Btk. 459. § (1) bek. 3. pont.

kezően a sértett büntetőjogi felelősségének kérdése elválaszthatatlanul kapcsolódik a támadás büntetőjogi minősítéséhez, amit pedig befolyásol az említett csoportos elkövetésre irányadó jogalkalmazói instrumentum. A hivatkozott jogegységi határozat szerint a csoportos elkövetés megállapítása szempontjából nincs jelentősége annak, hogy a sértett vagy sértettek az elkövetők bármelyikének jelenlétét vagy a bűncselekmény elkövetésében való részvételét észlelik-e.⁷⁷

Eltérő tartalmú jogegységi határozat hiányában ez a rendelkezés a jogos védelem körében szabályozott csoportos elkövetésre is kötelezően irányadó, a joggyakorlatot ebben az irányban is determinálja. Ennek lehetőségét pedig nyilvánvalóan ki kell a jövőben zárni, hiszen e megállapítás – mivel nem is a jogos védelem szabályaira alkotta meg korábban a Legfelsőbb Bíróság – az új jogintézmény alapvető rendeltetésének mond ellent. A szituációs jogos védelem indoka meghatározott kiszolgáltatott élethelyzetekben a védekező számára korlátlan szembeszállási jog biztosítása. Ez azt feltételezi a csoportos elkövetés vonatkozásában, hogy a megtámadottban tudatosulnia kell a támadók létszámfölényének, máskülönben nem alakulna ki benne fokozott veszélyérzet, az elhárítás kilátástalanságának tudata. Ez az álláspont egyébként nem sérti az anyagi jogi legalitás elvét, mivel nem a törvényszöveg értelmét szorítja meg, hanem csupán egy normatív erővel nem rendelkező, ugyanakkor a bíróságokra kötelező jogalkalmazói instrumentum hatókörét szűkíti le. Mindezekre figyelemmel annak jogegységi határozatban történő kimondása lenne szükséges, hogy a Btk. 22. § (2) bekezdésében meghatározott csoportos elkövetésre a 2/2000. BJE e rendelkezésének alkalmazása kizárt.

Ad 3. A Kúria szerint a megelőző jogos védelem (Btk. 21. §) és a jogos védelem általános szabályai [Btk. 22. § (1) bekezdés] közötti megkülönböztetés alapját a védekező személyes jelenléte adja. A vizsgált elhatárolás szükségessége kizárólag a saját vagy a más személye, javai elleni jogtalan támadás esetén merül fel, hiszen a Btk. 21. §-a a közérdek védelmére való utalást nem tartalmazza. A Kúria álláspontja helytálló alapokon nyugszik, mert a megelőző jogos védelem specialitását éppen az a körülmény adja, hogy a jogtalan támadás kivédése egy célzatosan előre telepített védelmi eszközzel történik, amelynek alkalmazására azért volt szükség, mert ennek hiányában a védekezőnek az elhárításra nem nyílt volna lehetősége. Szükséges a Kúria értelmezését azzal kiegészíteni, hogy akkor is a Btk. 21. §-a alkalmazandó, ha a védekező ugyan jelen van, de az elhárításra az adott körülmények között reális lehetősége nincs. Példával megvilágítva: arra a teraszon tartózkodó és éppen újságot olvasó üdülőtulajdonosra is a megelőző jogos védelemre irányadó rendelkezéseket kell alkalmazni, aki a kertbe jogtalanul behatoló tolvaj cselekményét – élet kioltására nem alkalmas erősségű – árammal ellátott, előzetesen telepített kerítés segítségével hárítja el. Ennek kimondása azért bír meghatározó jelentőséggel, mert a megelőző jogos védelem szabályai a jogos védelem általános rendelkezéseihez képest *in abstracto* kedvezőbbek. A Btk. 21. §-a esetében ugyanis a

jogtalan támadással szembeni elhárításnak csupán egyetlen korlátja van: a támadó élete kioltásának tilalma. Ezzel szemben a Btk. 22. § (1) bekezdésének alkalmazásakor – tekintettel a Btk. 22. § (3) bekezdésére – meg kell felelni a szükséges mértékére, vagyis az arányosságra épülő kritériumnak, amely *in concreto* nemcsak az élet kioltását, hanem a testi sértés okozását is meg nem engedhetővé teheti.

A jogegységi tanács a két jogintézmény normaszövegének összevetésekor elmulasztotta annak vizsgálatát, hogy a megelőző jogos védelem esetén a törvény csupán a „mások” kitélt tartalmazza. Ebből adódóan a Btk. 22. § (1) bekezdésére figyelemmel – ahol a „más vagy mások” szövegrész szerepel – *a contrario* az a következtetés vonható le, hogy a megelőző jogos védelem nem vehető igénybe egyetlen (más) személy oltalma érdekében. Ez a logikai következtetés a Btk. 21. §-ában szabályozott jogintézmény céljával azonban nyilvánvalóan nem egyeztethető össze, maga a jogalkotó pedig vélhetően nem kívánta szűkíteni a büntethetőségi akadály hatókörét. Ez a megállapítás áll összhangban az Alaptörvény azon rendelkezésével, amely a normaszöveg céljának figyelembevételét tekinti elsődleges értelmezési szempontnak. Erre tekintettel a jövőben szükségesnek tartjuk beleértetni a megelőző jogos védelem szabályaiba a „más” érdekében kifejtett védelmi cselekményt is, figyelemmel arra is, hogy ez a jogalkalmazási megoldás – mivel a büntethetőségi akadályra nézve extenzív jellegű – nem sérti a *nullum crimen sine lege* alapelvet.

Ad 4. A Kúria rendszertanilag helyesen sorolja be a putatív jogos védelmet a tévedés körébe. Annak kimondása azonban hiányzik a döntésből, hogy a jogos védelmi helyzet téves feltételezését pontosan melyik tévedésre vonatkozó rendelkezés alapján kell megítélni. Ez a kérdés nem elhanyagolható, hiszen a büntetőkódex ténybeli és társadalomra veszélyességben való tévedés között tesz különbséget, és utóbbi esetén a törvény többletkövetelményt támaszt: a büntethetőségi akadály csak akkor alkalmazható, ha a tévedés alapos okból származik.⁷⁸ Vélt jogos védelem esetén véleményünk szerint a társadalomra veszélyességben való tévedés szabályainak alkalmazása indokolt,⁷⁹ mivel az elkövető olyan tény létezését feltételezi, amelynek tényleges fennállása a felelősséget kizárná.⁸⁰ Magyarán nem arról van szó, hogy nem írunk valamit az elkövető terhére, ha nem éppen ellenkezőleg: a javára írjuk azt, amit tévesen feltételezett.⁸¹ A tévedésnek e fajtája tehát a tények valóságtól eltérő tudatán, voltaképpen ténybeli tévedésen alapszik, mégsem ítéltető meg egy társadalomra

77 2/2000. BJE rendelkező rész 2. bek.

78 Vö. Btk. 20. §.

79 Hasonló álláspontot képvisel NAGY Ferenc. NAGY (15. lj.) 270. A kérdést a ténybeli tévedés körébe tartozónak tekinti ugyanakkor FÖLDVÁRI József: *Magyar büntetőjog. Általános rész.* (Budapest: Osiris 1997) 164.

80 A megelőző jogos védelem kapcsán vonja le ezt a következtetést KARSAI Krisztina: „Az uborkatolvaj feláldozható, avagy személyvesztő büntetőjogi ítélkezés” in GÁL István László (szerk.): *Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére* (Pécs: Pécsi Tudományegyetem 2011) 349.

81 NAGY (15. lj.) 223.

veszélyességet kizáró okban való tévedés a Btk. 20. § (1) bekezdése alapján, mivel a törvény kifejezetten, a ténybeli tévedéstől elkülönítetten szól a társadalomra veszélyességben való tévedésről. Azáltal pedig, hogy a jogalkotó önálló jogintézményként kezeli a szituációs jogos védelmet, tulajdonképpen a Btk. 20. § (2) bekezdése szerinti tévedés köre is bővült. Hasonlóan a fentiekben elmondottakhoz, a szituációkat megalapozó körülményekben való tévedés ugyan ténybeli alapokon nyugszik, de ez egy jogellenességet kizáró ok téves feltételezéséhez vezet, így ezekben az esetekben is a Btk. 20. § (2) bekezdésének megfelelő alkalmazása indokolt.

6. A határozat jelentősége

Az Alaptörvény azáltal, hogy a jogegységi határozatok alkalmazását kötelezővé teszi a bíróságok számára, egyfajta kvázi jogforrás megalkotásának jogát biztosítja a legfőbb bírói fórumnak.⁸² A jogegységi határozattal érintett jogkérdésben ugyanis az eljáró bíróságok mérlegelési lehetősége kizárt, az adott jogszabályi rendelkezést a kúriai állásponttól eltérően nem értelmezhetik.⁸³ Emellett az ilyen típusú jogalkalmazói instrumentumok, jóllehet az ügyészségre nem kötelezők, orientálhatják a vádhatóságot a vádemelés kérdésében való döntés meghozatala során. A Kúria ilyen jelentős jogkörrel történő felruházásának célja pedig a jogegység megteremtése, a divergáló bírói gyakorlat visszaszorítása, éppen ezért a legfőbb bírói testületnek különös körültekintéssel kell eljárnia a jogegységi döntések kibocsátása során, ügyelve arra, hogy az elvi kérdésben adott iránymutatás félreérthetetlen és dogmatikailag megalapozott legyen. A határozat e követelménynek több ponton nem tesz eleget, ami azért különösen aggályos, mert egy, a büntetőjo-

gi felelősség negatív feltételét jelentő jogintézmény jövőbeni vizsgálata kapcsán ad nem egyértelmű vagy éppen hiányos útmutatást a jogalkalmazás számára. A világos és részletekbe menő absztrakt normaértelmezés szükségessége pedig még egyértelműbben merül fel akkor, ha a jogi szabályozáshoz nem kapcsolódik releváns joggyakorlat, vagy éppen egy elhibázott jogalkotói megoldásra kell racionális, alkotmányossági követelményeket is kielégítő válaszokat adni. Mindezek alapján a jogegység biztosításának célját messzemenőig szem előtt tartva a határozat vitatható vagy nem világos részeinek korrekciója lenne indokolt.

Szükséges azonban utalni arra, hogy az alkotmányossági és büntetőjog-dogmatikai aggályokkal terhes normaszöveg korrigálásának ódiumát nem lehet a jogalkalmazóra testálni. Ez kizárólag jogalkotói feladat. A jogalkalmazás megfelelő értelmezési módszerek segítségül hívásával a törvényi rendelkezések által generált anomáliákat feloldani nem képes, tőle csupán az várható el, hogy azokat a lehetséges minimumra szorítsa.

Gál Andor tanársegéd • Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntetőjogi és Büntető Eljárásjogi Tanszék • andor.gal@juris.u-szeged.hu

⁸² Alaptörvény 25. cikk (3) bek.

⁸³ Az AB a 2/2013. BJE alkotmányosságát vizsgáló határozatának indoklásában arra a következtetésre jut, hogy a jogegységi határozatok a joggyakorlatot normatív erővel egységesítik. Ez a következtetés véleményünk szerint téves, mert az instrumentum ugyan a bíróságokra kötelező, de normatív ereje nincs, hiszen azzal csak jogszabály rendelkezhet. A Kúria pedig az Alaptörvény alapján nem jogalkotó szerv. Vö. 16/2014. (V. 22.) AB határozat, ABK 2014. június 3., 770. Indokolás [43].